

Ur Wartofta härad, dess gårdar och industri : beskrifningar : Grimstorp

Lindberg, Gustaf

22 C k Br.

National Library
of Sweden

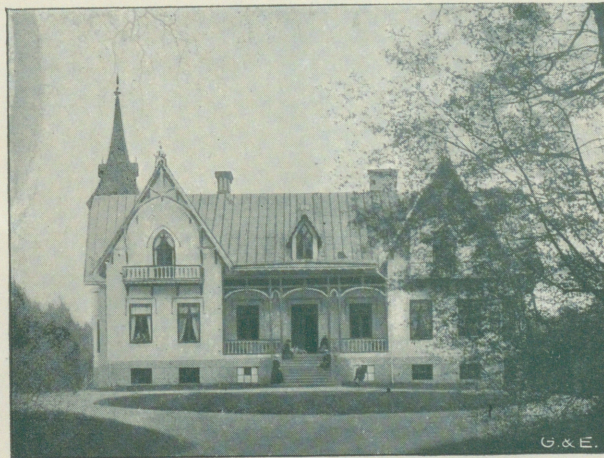
Geogr. In.
Västergötth

Ur
Wartofta härad, dess gårdar och industri.

Beskrifningar af *Gust. Lindberg.*

(Artikelserie i *Falköpings-Posten.*)

GRIMSTORP

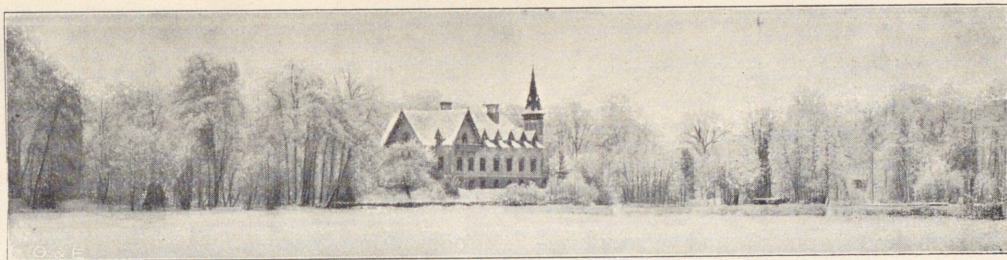

✻ ✻ FALKÖPING 1904. ✻ ✻
FALKÖPINGS-POSTENS TRYCKERI.

Kungl. biblioteket
0 0000 000011966

Många hundra år, och kanske några till, är det sedan dess. Men *Grim* hette han och kung var han och herre öfver en stor del af nuvarande Vartofta härad. Hans slott stod på sluttningen ned åt Grimstorpssjön, där furorna nu växt upp mellan stenramlet och omkring 300 meter från Grimstorp's gård, och det kallades *Grimsborg*. Men lag och rätt skipade han under bar himmel, där domareringen ännu i dag står intill landsvägen, som leder mellan Grimstorp och Dintestorp.

Kom så sent en afton en ensam kvinna efter stigen upp till borgen. Klädd som en trälinna, men högre och fager var hon och hade hållning och åtbörder, som väl utvisade, att hon var af högre, ädlare börd.

— Jag har tidender och ärende till kung Grim, förklarade hon.

Svennen, som vaktade vid borgens port, ville dock icke släppa henne in.

— Hvarifrån kommer du, hvad är ditt namn och ditt ärende? sporde han.

— Fem gånger har solen dalat, sedan jag lämnade min faders borg. Mitt namn och ärende äro icke för dig, men tag denna och visa din herre.

Hon vek undan den döljande grå kappan, drog af sig en gyllene arming och lämnade den till svennen.

När Grim fick se den gyllene armingen, greps han af häftig sinnesrörelse.

— Hur har du fått denna i din hand? frågade han.

— Det står en kvinna därute, som gaf mig den, för att visa dig. Skall jag släppa henne in?

— På ögonblicket! — jag följer själf med dit ned.

— Väl mött, Elin! bjöd Grim, och räckte kvinnan handen.

— Väl om så vore, men illa är det, och jag behöfver din hjälp, hälsade Elin.

— Följ mig, du är välkommen, hur dina tidender än äro.

När de kommit upp i höganloftssalen och Elin lagt af sig kappan, var hon mer än skön att skåda och Grim slukade henne också med varma blickar.

— Säg mig nu hvad det är, som fört dig hit?

— Röd hane har gästat min faders borg och hans eget blod har runnit.

— Hvem har öfvat detta våld?

— Folke, Birgers son; du vet, att han giljat till mig, men att min fader på min bön — och denna för din skull — gaf honom afslag. Nu ville han taga mig till rof, tände min faders borg och slog honom i striden. Min moder brändes inne och jag flydde i nattens mörker, fann en båt vid stranden, rodde öfver Vettern och har vandrat hit öfver Svea mo.

— Och du håller fast vid att blifva min?

— Du gaf mig gyllene ring och jag skänkte dig mitt hjärtas tro, svarade Elin.

— Då skall du sitta i högbänk med mig denna kväll. Och från denna stund är du drottning i mitt rike.

— Först vill jag hafva hämnd för min faders och moders död. Det är blodskuld, Grim!

— Ske alltså! medgaf Grim.

— Men jag vill följa dig i striden, ty jag vill se hvarje droppe blod tömmas ur Folkes hjärta.

Och Grims drakar, som lågo där Svedån faller i Vettern, reddes ut, och

med en väldig skara väpnare och svenner seglade Grim och Elin öfver till östgötalandet.

Budkafle sändes till Folke:

Vid nästa hanegäll vänta vi dig och dina män här på stranden. I öppen strid, men icke såsom nidingar, vilja vi kräfva hämnd.

Skarp blef striden, i hvilken Elin deltog såsom sköldmö. Men manfallet blef större å Folkes sida. Både Grim och Folke, som kämpade mot hvarandra, hade fått djupa sår, men nu skyndade Elin, som dödat sin motståndare, till.

— Detta för min far, detta för min mor och detta för mig! utbrast hon och stötte tre gånger sitt svärd i Folkes bröst. Han signade ned och var död.

Grims sår blefvo snart läkta. Han tog både Elins faders och Folkes rike i besittning och blef en mäktig konung. Grim och Elin vände åter till Grimsborg, och där firade de sitt bröllop i lust och glädje.

Sedan lefde de lyckliga några år. Men Folke hade en broder, som länge legat ute i viking. När han nu kom hem, öfverföll han Grimsborg och brände det nattetid. Grim och Elin fingo sin bane i lågorna och Grimsborg restes aldrig mer. Men Grims och Elins samt tvenne deras barns förbrända kroppar drogos fram ur askan och begrafdes i den gamla forngrafven med de fyra bautastenarne vid torpet, som ligger inne i skogen omkring 1 km. från Grimstorp. Andra

säga dock, att en kung Kettil från Kettilstorp i Yllestads socken där skall hafva sin lägerstad.

Århundraden därefter hittades den gyllene armrings. Af denna smiddes en fingerring, som ännu förvaras på Grimstorp. I denna ring står ristadt:

E. C. F. n'oublie pas: H. M. F.

och är den smidd före år 1759, emedan den saknar kontrollsiffra. Man har nog försökt sig på gissningar, men icke fått visshet om initialernas betydelse. Men att guldet är detsamma som i Elins armring — det tros.

Så lyder emellertid sagan om kung Grim och hans borg. Vi öfvergå nu till historisk tid.

*

Att Grimstorp verkligen varit en gammal kungsgård, synes nästan antagligt, emedan den är upptagen i Eriks af Pommern jordebok. Säkert är, att gården sedermera lades under Ettaks kungsgård, men innehades af släkten Natt och Dag, hvaribland häradshöfdingen *Axel Johansson*, d. 1604, g. m. *Ingel Bonde*, d. samma år.

Från kronan inköptes Grimstorp 2 hemman den 15 Mars 1639 af *Anders Nilsson (Store)*, sedan han förut eller samtidigt äfven inlöst Hökared $\frac{1}{2}$, Högagärdet $\frac{1}{2}$, Ruder $\frac{1}{2}$, Hulltorp $\frac{1}{2}$ och en tomt i Grimstorp, för hvilken ännu i dag erlägges skatt, oakadt ingen vet hvar den är belägen. Man skulle möjligen kunna tro, att den

forne kungsgården var uppförd på denna, då sålunda också sagan om kung Grim kan hafva spår af verklighet. Platsen, som omtalas i sagan, kallas också än i dag för »kung Grim borg». Anders Nilsson testamenterade gården till riksdrotseten *Gabriel Oxenstjerna-Gustafsson* och dennes arfvingar öfverläto densamma till sekreteraren i riksarkivet *Israel Israelsson Lagerfelt*, hvilket framgår af ett drottning Kristinas bref af den 3 December 1646. Men å andra sidan finnes ett annat bref af samma drottning, dateradt den 20 September 1647, hvarigenom ofvannämnde Anders Nilsson Stores enka, *Märta Lilljehöök*, försäkras om orubbad besittning af Grimstorp för sig och sina efterkommande.

Landshöfdingen i Halland *Bengt Lilljehöök* blef sedermera ägare till godset. Han afled 1665, men hans änka, *Anna Ekeblad*, skrifves ännu 1681 såsom ägare. En silfversked, som tillhört den sistnämnda, förvaras ännu på Grimstorp. Sonen, *Leonhard Lilljehöök*, död ogift, och dottern, *Brita Lilljehöök*, ägde godset gemensamt, men den sistnämnda blef 1680 g. m. generalmajoren *Per Hård af Segerstad*, f. 1635 d. 1729, som blef ensam ägare. Sönerna, *Fredrik Ulrik* och *Anders Hård*, sålde godset, då bestående af Grimstorp 2 med torpen Bullre, Berget, Kjöllerpet, Angebäcken, Viken, Nybygget, Nyborg, Björkelund samt Kjölle $\frac{1}{2}$, Stenkullen $\frac{1}{4}$, Assmundshemmet $\frac{1}{8}$, Stubbaruder $\frac{1}{4}$, Bjura-bråten $\frac{1}{4}$ och Hallaströms kvarn,

enligt köpehandlingar den 5 Februari 1755 och 6 Mars 1757, för 14,500 dal. smt till löjtnanten, sedermera landshöfdingen *Jakob Konstantin Fock*, f. 1724 d. 1803, g. m. *Katarina Magdalena Hård*, f. 1730 d. 1806. År 1758 värderades egendomen och i den då upprättade beskrifningen läses det:

»Mangården väl och försvarligt byggd, varandes ägaren i begrepp att nu i år uppföra en 'skjön Characters Bygning två våningar hög'.

Åkern är bördig och god och består af en väl mullblandad sandmylla, och är fördelad i 3 gården. Det ena gårdet besås med råg, det andra hälften med blandsäd och hälften med hafre och det tredje hvilar. Årliga utsädet består uti 10 tunnor råg, 10 tunnor blandsäd samt 10 tunnor hafre, hvilket utsäde, i anseende till jordmånens bördighet, med säkerhet kastar af sig, rågen 7:de, blandsäden 5:te och hafren 4:de kornet.

Hö faller på gården, efter årens ymnighet, ifrån 250 till 300 i orten brukliga sommarlass, med hvilka, jämte halmens tillhjälp, 52 klafbundna nöt, 6 hästar, 40 får och 50 getter rundeligen öfver vintern framfödas.

Trädgård med fruktträd, tillräcklig till hvarjehanda kökssaker, finnes vid gården. Kålgård finnes också rikligen till husbehof.

Skog härlig och öfverflödlig och långt mer än till husbehof af bästa furu till sågblockar och timmer, utom ymnog tillgång på ved, stafver och gårdslä. Något ek samt vacker björk-

skog till löfbrott, virke och ved finnes ock på ägor.

Jagt af harar, orrar, änder och tjädrar saknas ej heller vid denna sätesgård. Fiske ymnogt och förträffeligt uti tvenne insjöar.

Såsom medelpris i ond och god tid utsättes spanmålen till 7 dal. smt (= 1 kr. 17 öre) tunnan råg, 4 dal. (= 67 öre) för blandsäden och 3 dal. (= 50 öre) för tunnan hafre.»

Hela gårdens inkomst beräknades till 1,006 daler och utgifterna till 434 d. 1 $\frac{1}{3}$ öre, då således årliga afkomsten blef 571 d. 30 $\frac{2}{3}$ öre (= 95 kr. 33 öre), som kapitaliserades efter 5 procent till 11,239 dal. 5 $\frac{1}{3}$ öre. Hal-laströms kvarn värderades till 480, Kjölle till 600, Stenkullen till 360, Stubbaruder till 340, Djurabråten till 200 och Assmundshemmet till 240 eller sammanlagdt 13,459 dal. 5 $\frac{1}{3}$ öre smt (= 2,243 kr. 5 öre).

Lönen med kost för en dräng beräknades till 60 dal. smt (= 10 kr.) och för en piga till 50 dal smt (= 8 kr. 33 öre).

Af en ko beräknades årliga inkomsten till 4 dal. smt (= 67 öre).

För jämförelse meddela vi här, att ensamt Grimstorp nu är taxerad till 60,000 kronor, då det 1758 värderades till 1,873: 05 kr. Värdet är således mer än 32-dubbladt på en tid af 145 år.

Fock var äfven ägare till Mosseberg 1, Flatholmen $\frac{1}{4}$, Ingarp 1, Vestergården i Ljunghem $\frac{1}{2}$, Hagagärdet $\frac{1}{2}$, Herstorp $\frac{1}{2}$ och Klofnehall $\frac{1}{8}$ samt

Granbäcksbro, och sålde dessa jämte Grimstorp med underlydande den 22 Februari 1772 för 43,000 dal. smt till kaptenen *Olof Ehrenborg*, f. 1739 d. 1809 g. m. *Eva Tham*, f. 1753 d. 1825. Från honom öfvergick Grimstorp till kommandanten på Göta Lejon vid Göteborg *Johan Karl Ulfspårre*, f. 1756 d. 1802 g. m. *Elisabet Kristina Tham*, f. 1767 d. 1845, och sålde dessa Grimstorp 2, Ingarp 1, Sandhem Skattegården $\frac{1}{2}$, Boagården $\frac{1}{4}$, Kjölle $\frac{1}{2}$, Höga-gärdet $\frac{1}{2}$, Hunared Nordgården $\frac{1}{2}$, tillsammans 5 $\frac{1}{4}$ mantal den 8 Maj 1797 för 14,066 riksd. 32 sk. riksg. till öfversten frih. *Måns Palmstjerna*, f. 1753 d. 1815, g. 1785 m. *Beata von Essen*.

Palmstjernas flyttade 1798 från Vartofta gård till Grimstorp. Här erhöles 6 barnen, sönerna Nils Fredrik, sedermera minister i Petersburg, f. 1788 d. 1863, Karl Otto, sedermera generaladjutant, landtmarskalk, öfverstekammarjunkare, statsråd och chef för finansdepartementet m. m., f. 1790 d. 1878, samt döttrarna Kristina, Charlotta, Ottiliana, g. m. kammarjunkaren J. C. von Strokirch, Jeanna Eleonora, Hedvig Vilhelmina och Beata Sofia Palmstjerna, f. 1798 d. 1857, g. m. fältläkaren Karl Peter Ulrik Nordstedt, f. 1792 d. 1854, deras första uppfostran. Det var ett enkelt hem, där det lefdes »tarfligt i allting så i bostad som kost och kläder. De båda brödernas gemensamma säng hade en tämligen tunn madrass på träbotten. Frukosten bestod af rågmjöls-vatten-

välling med ringa påspädning af kall mjölk; aftonvarden af ett glas svagdricka med knäckebröd därtill», heter det i »Berättelser ur friherre Carl Otto Palmstiernas lefnad», tryckt Stockholm 1880. Men därför tröt icke lifsglädjen och munterheten inom familjekretsen. Pojkarne lekte krig och fingo nog också flickorna med sig i den idrotten. De genom gärdesgårdar delade ägorna fingo namn af riken eller nationer med särskilda språk, stora stenar blefvo borgar och slott. Den kolossala stenen med den bastanta sprickan där i ängen nära gården fick heta »Spruchenstein» o. s. v. Och så anställdes härnadståg och eröfringar, slotten och borgarne stormades otaliga gånger och gossarna uppsatte berättelser öfver krigshändelserna m. m. i små böcker. Ibland samlades barnen omkring den ännu lefvande farmodern, Anna Kristina Lagerberg, där borta vid »Farmors ek» intill nuvarande lawn-tennisplanen, och där förtäljde hon lärrika och roande berättelser för den sagolystna kretsen. När de blifvit något äldre, roade man sig mera cavalierement. Då var det herdar och herdinnor, som graciöst och behändigt inbärgade höet på »Bockön» där ute i Sandhemssjön. Man behöfde icke så stora tillrustningar, för att ha roligt den tiden. Under allt detta försummades icke gossarnas studier och allvaret i den uppfostran, som kom både dem och flickorna till del.

I sitt den 10 Februari 1813 upprättade testamente bestämmer Måns Palm-

stjerna, att söner och döttrar skola ärfva lika, att rättaren Nils Boström skall bibehållas vid lifstids besittning på torpet Viken, att betjanten Bengt Lindström skall bekomma alla hans gångkläder och att jungfrun Brita Kristina Säbom (som länge och till synnerlig belåtenhet förestått hans hus) skall hafva kontant 400 riksd. bko, 1 par oxar, 3 kor och 3 kvigor, silfver 80 lod, 2 fullkomligen goda uppbäddade sängar, bolstrar, örngåt och lakan samt 2 oslitna dukar med 36 servietter, och att 2,000 riksd. bko skulle afsättas uti någon af arfvingarnes hand, hvaraf jungfru Säbom skulle erhålla årliga räntan 6 procent under hela sin lifstid». Vid arfskiftet föll Grimstorp till systrarne och Hvalstad med underlydande till bröderna. Grimstorp bestod då af samma gårdar, som vid öfverste Palmstjernas köp 1797 samt därtill Kristoffershemmet $\frac{1}{8}$. En tid, 1825—1829, utarrenderades egendomen till ofvannämnde J. C. v. Storkirch, men kom därefter genom arf och köp i K. P. U. Nordstedts och hans frus, friherrinnan B. S. Palmstjerna, händer. Efter bådass död ärfdes godset af döttrarna *Hedvig Ottiliana Nordstedt*, f. 1834 och *Emma Sofia Vilhelmina Nordstedt*, f. 1842, g. 1864 m. professor *Truls Johan Hartelius*, f. 1818 d. 1896.

*

Grimstorps gods består nu af Grimstorp 2, Ingarp 1, Kyle (förr Kjölle)

$\frac{1}{2}$, Sandhem Skattegården $\frac{1}{2}$ och Boagården $\frac{1}{4}$ samt Vimla Nolgården $\frac{1}{2}$, tillsammans $4\frac{3}{4}$ mantal, taxerade till 110,400 kronor. Hela ytvidden är omkring 600 har, hvaraf 71 har åker och 20 mossar under egen plog, 24 har åker och 15 mossar till 8 torp, hvilka utgöra 1,077 mans- och 130 kvinnsdagsverken, och 25 har åker och 5 mossar utarrenderade.

På godset med torp- och arrendegårdar födas 12 hästar, 12 oxar samt omkring 120 kor och ungdjur.

Gården har såg- och gröpkvarn, hufvudsakligen till husbehof.

Stora förbättringar vidtogos under professor Hartelius' tid, såväl i anseende till husbyggnader som åkerjordens och skogsmarkens skötsel. Åkrarne afdikades och rensades från sten och skogsmarkerna igensåddes och planterades. — »Här lägger jag ned mitt Marstrandsarbete», brukade professor Hartelius yttra. Han var nämligen sjukgymnast vid Marstrands badanstalt under många år.

Den stora lifsgärning, professor Hartelius utförde, är i öfrigt för väl känd att behöfva här relateras. Vare det nog sagdt, att han gjorde mycket öfver sin plikt och att han ingen ovän hade.

*

Grimstorp har utomordentligt vackert läge vid stranden af Grimstorpsjön, som genom ett sund är förenad med Sandhemssjön. Dessa sjöar ligga

223 meter öfver hafvet och de med barr- och löfskog klädda kullarne däromkring resa sig 50 à 60 meter däröfver. Luften är på grund däraf den renaste och behagligaste och stärkande för svaga och nervösa personer. Sedan år 1897 har också professorskan Hartelius mottagit inackorderingar af såväl friska som sådana, hvilka behöfva hvila och ro, för att stärka sina nedsatta krafter och nerver.

För detta ändamål passar den af prof. Hartelius åren 1877—1879 uppförda hufvudbyggnaden förträffligt. Denna byggning i vacker villastil med verandor innehåller souterrain våning med kök och andra rum för betjäning och den inre ekonomien, samt 20 rum i själfva våningarne och ligga dessa till större delen oberoende af hvarandra, genom att vara försedda med egna utgångar. Alla äro höga, ljusa och luftiga.

Och hvilka härliga promenader. Regnar det eller är mulet och ser hotande ut — dimma förekommer icke eller åtminstone ytterst sällan på Grimstorp — kunna vi ju inskränka oss till en vandring i trädgården med den höga björkallén, eller springa »Pro-

fessorsgången» upp till »Smultronbacken». Vi behöfva alls icke frukta för den gamla räfgropen däruppe, ty i denna växa nu stora träd. Och om vädret är gynnsamt gå vi till »Farmors ek» och vika af till höger upp på »Lindkullen», där fröken Eva Leijer åt sig och andra inrättade »Paradiset», med den anslående utsikten öfver sjö och tonande kullar. Men gå vi rätt fram från »Farmors ek», komma vi till badhuset och där ligger båten för en roddtur på den vackra sjön. Kanske dock att vi föredraga »Strandvägen» fram till »Professorns udde» — härlig plats denna för öfrigt — och att vända åter genom ängen med de lummiga träden och hasselbuskarne — om vi ha lust för att knäcka nötter — och så hem igen genom barrskogen. Och är turen god, mitt herrskap, får ni, liksom vi, se hur änderna leka där nere i Valaviken och ett par morkullor lyfta ur gransnåret.

Detta är dock endast antydningssvis, ty för promenader finnes här så mycket vackert att välja på.

Och inomhus? — Ja! — för att upprepa det allmänna omdömet — »den, som fått smaka på trefnaden vid Grimstorp, har svårt att skiljas därifrån».

Säkert är, att den, som har behof af hvila och lugn, vill vara oberoende, men ändock deltaga i ett långt öfver det vanliga angenämt, af intelligens och fin takt prägladt umgängeslif, bör söka att kortare eller längre tid få vistas på det i alla afseenden så genomtrefliga Grimstorp.

Falköping 1904, Falköpings-Postens tr.

